

A watercolor illustration of a blue tit perched on a dark, gnarled tree branch. The bird has a bright blue head and back, a white breast, and a yellowish-green belly. The background is a soft, misty blue and white, suggesting a winter or snowy environment. The overall style is artistic and painterly.

TALVISED AIALINNUD JA NENDE TOITMINE

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING

Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) on asutatud 1921. aastal ning meie tegevuseks on Eesti linnustiku uurimine, kaitsmine ja tutvustamine. Ühingusse kuulub üle 400 liikme Eestist ja välismaalt. Nende seas on nii ornitolooge kui ka lihtsalt linnusõpru. Meiega liitudes annad sinagi oma panuse Eesti lindude käekäigu parandamisse.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu
telefon: 742 2195
faks: 742 2180
e-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Trükise väljaandmist toetas *Keskkonnainvesteeringute Keskus*

Koostaja: *Riho Kinks*

Joonistused: *Katrin Seervald* (esikaas, lk 3, 12: hallpea- ja roherähn, 13: põhja- ja salutihane, 15: raudkull), *Chris Shields* (*rsfb-images.com*, 5), *Kerli Toode* (6–8, 9: kass, 10, 11), *Kersti Mäestu* (9: kassikaitse), *Mike Langman* (*rsfb-images.com*, 4, 12–15 (v.a. K. Seervaldi joonistused)).

Kujundus: *Eesti Loodusfoto*

Eesti Ornitoloogiaühing 2011
ISBN 978-9985-9144-9-6 (trükis)
ISBN 978-9949-9236-0-1 (PDF)

SISSEJUHATUS

Eesti on kuulus oma linnurikkuse poolest. Kõige silmatorkavam ja häälekam on meie linnustik kevadel ja sügisel, kuid ka talvel käib meil vilgas linnuelu. Ainuuksi rasvatihaseid võib talvel Eestis olla terve miljon ja koduaias võib talve jooksul kohata üle neljakümne linnuliigi. Eriti aktiivne tegevus toimub seal, kus lindudele on välja pandud ka toidupoolist.

Tegelikult on just talv suurepärase aeg lindudega lähemalt tutvust teha. Liike on piisavalt vähe, et algajal linnusõbral pead mitte liialt sassi ajada. Linnud on ka vaatlejale lähedal ja üsna julged. Ja mis kõige toredam: kui lindude toidumaja paigutada hea nähtavusega kohta, siis saab nende tegevust jälgida ka läbi akna nagu televiisorist, ise mõnusalt soojas toas istudes ja hommikukohvi rüübates.

Lindude tegevust jälgides avastad õige peaaegu, et iga liik on isesuguse käitumisega ja igal linnul on oma iseloom. Kindlasti tunned mõnes neist ära ka iseenda. Kevade poole lasevad mitmed neist aias laulu lahti ja nii saad teada, milline laul kellelegi kuulub. Kui ükskord tõeline kevad kätte jõuab, siis avastad, et enamik hommikusest laulukoorist on juba tuttav ning võõraid hääli ja nägusid on märksa lihtsam endale selgeks teha. Nii annab lindude talvine toitmine ja nende tegemiste jälgimine suurepärase võimaluse alustada oma sõprust lindudega.

RÄNDLINNUD JA PAIGALINNUD

Juba lasteaias saame teada, et linnud jagunevad rändlindudeks ja paigalindudeks. Tuntud rändlindudeks on meil näiteks kuldnokk, toonekurg, pääsuke, ööbik ja lóoke. Paigalindudeks peetakse aga

tavaliselt kõiki neid, keda võib kohata nii suvel kui talvel, näiteks rasvatihast. Tegelikult enamik linnuliike siiski rändab. Tõelisteks paigalindudeks võib meil pidada näiteks harakat, nurmkana või puukoris-

tajat. Seevastu rasvatihane, leevike, rohevint ja isegi hallvares on tublid rändurid, kellest paljud lendavad talveks edela ja lõuna poole. Osa neist jääb muidugi ka paigale ja seetõttu nimetatakse neid liike osaränduriteks. Paljud talvel meil kodu juures toimetavad linnud on aga pärit hoopis põhja või kirde poolt ja siutsuvad soome või vene keeles. Linnude rändamise põhjuseks ei ole külm ilm, nagu sageli arvatakse, vaid enamasti toidupuudus.

TALVISED AIALINNUD

Eestis võib talvekuudel hea õnne ja linnutundmise korral kohata isegi üle 150 linnuliigi. Koduaias ja toidumajade läheduses võib neid kohata siiski tunduvalt vähem, ehk üle neljakümne. Neistki paljud on vähearvukad või õnnestub neid talve jooksul kohata vaid kord või paar ja kõik nad ei tee asja ka toidumajja.

Loomulikult oleneb kodu juures kohatav liikide hulk sellest, kus kodu asub. Kõige arvukamalt on linde mitmekesisis maastikus, kus on läheduses nii metsa, põldu kui ka inimasustust, hekke, viljapuid ja marjapõõsaid. Päriskind on aga see, et linnude toitmine meelitab kohale rohkem linde ja ka rohkem liike.

KAS JA MIKS ON VAJA LINDE TOITA?

Enamik meil talvel esinevaid linnuliike tuleb toime ka ilma inimese abita. Talvine toitmine võib ka hoopis kahju teha, eriti veelindudele, keda toiduga siia jääma meelitatakse ja kes tõeliste külmade saabudes nälga ja jäälõksu jäävad. Kõik meil talvel esinevad veelinnud on rändlinnud ega vaja inimestelt lisatoitu.

Talvisest lisatoitmisest on muidugi suur abi neile värvuliste, kes on otsustanud siia jääda. Eesti ilmastikus on talvine lisatoitmine väikestele aialindudele oluline ja suurendab paljude lindude ellujäämisvõimalusi, eriti karmi külmaga talvedel. Seejuures aitab sageli isegi vähene toitmine. Ongi ju inimese pakutav vaid lisa-, mitte põhitoit, sest talvised aialinnud otsivad talvel ka ise endale süüa. Ja nagu eespool öeldud, pakuvad toidumajakülalised head võimalust linde lähemalt tundma õppida.

LINDUDE TOIDUPLATS

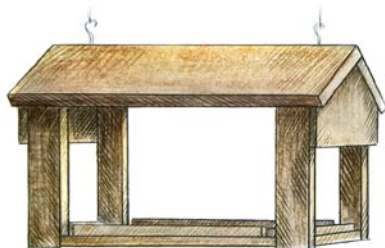
Poodidest ja internetist on võimalik osta igat värvi ning kõikvõimaliku suuruse, kuju ja ehitusega toidumajakesi ja söötüreid. Ilmselt on enamik neist enam-vähem sobivad. Valikud võiks tähelepanu pöörata neilesamadele omadustele, mis on olulised ka toidumaja isetegevise juures. Samuti tuleks valida enda võimalustele vastava suurusega toidumaja või söötur, sest pole ju mõtet soetada suurt sööturit, kui teil on võimalik sinna puistata vaid peotäis pähkleid. Peale selle saab nii poest osta kui ka ise teha kõikvõimalikke rasvapalasisid, toidupallikesi, pähklikotte ja muud, mida on lihtne sobivasse kohta riputada. Ja lõpuks võib ju lindudele toidu ka lihtsalt mõnele alusele või maha panna, kuigi siis kipub see lumme matuma või kinni külmuma.

MEISTERDA ISE

Kõige lihtsama toidumaja saab teha näiteks plastpudelist või piimapakist, lõigates sellesse paraja suurusega avad. Selline toiduplats on enamasti siiski liiga väike, kipub tuules laperdama ja pole kuigi ilus. Kõige parem on valmistada üks tore majake.

Toidumaja materjalina kasuta puitu või tugevamat vineeri, kuid sobivad ka kunstlikud materjalid, mis niiskusele ja külmale vastu peavad. Majakese võib meisterdada nii mõnest raamatust või internetist leitud pildi järgi kui ka ise välja mõelda.

Toidumaja valmistamisel tuleks silmas pidada vaid järgmist.

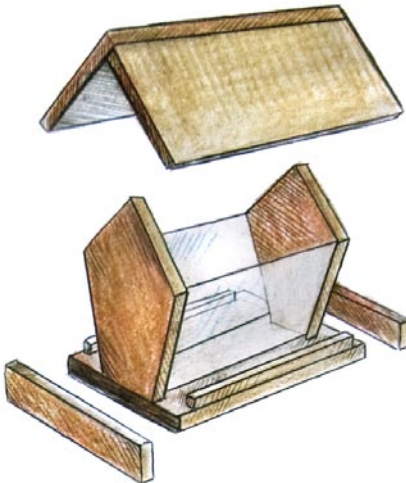
1. Sellel peab olema alus, kuhu toitu panna, katus, mis kaitseb lume ja vihma eest, ning võimalus seda kuhugi kindlalt kinnitada või riputada.
2. Majake peab olema nii linnule kui toitjale hästi ligipääsetav – ühele mugavaks sisse-väljalendamiseks ja einestamiseks, teisele toidu lisamiseks ja toitmisaluse puhastamiseks.
3. Väga kitsas majas peavad linnud rüselema ja võivad end või teisi vigastada. Aluse mõõt võiks olla vähemalt 20×20 cm ning sama palju ka kõrgust.
4. Toidumaja aluse servadesse pane liist või kõrgem serv, et toit sellelt maha ei pudeneks. Nurkadesse jäta väikesed vahed, et alusele tekkinud vesi saaks välja voolata.

Väga lihtne on ise teha ka pekipala või nn tihasekella. Pekipala tegemiseks pole vaja muud, kui kinnitada korralikult, näiteks naelaga, sobivasse kohta paraja suurusega pekitükk või riputada see nõõri või traadi otsa. Pekk võiks olla kamaraga, siis püsib ta paremini paigal. Nöör või traat seisab aga ümber pala kindlalt, kui löigata kamara sisse sälgud. Riputamisel tuleb pekk panna piisavalt kõrgele, et koerad seda kätte ei saaks. Traadi kasutamisel ei tohiks see olla alumiiniumist ega muust materjalist, mis külmas rabadaks muutub ja tuule käes edasi-tagasi liikudes kiirelt puruneb.

Tihasekella tegemiseks võta madalam plasttops või kilukarp ja tee põhja kinnitus selle riputamiseks. Põhja jääv auk peab seejuures olema võimalikult väike ja tihe. Nüüd sulata rasv, vala topsi, lase hanguda ja riputa sobivasse

kohta. Rasva hulka võib segada ka kaerahelbeid, hirssi vm. Sellist segu võiks enne hangumist pisut vedelana hoida, et rasv saaks ka lisanditesse imbuda.

Sööturi valmistamisel on oluline vaid see, et toit seal pidevalt ette voolaks, seega materjal peaks olema libe. Sööturis saab kasutada kuivtoitu, mis ei külmu ega kleepu kokku, näiteks seemned, pähklid jms.

PAIGUTAMINE JA HOOLDAMINE

Toidumaja, sööturi või toiduplati paigutamisel peaksid täidetud olema järgmised tingimused.

1. Hea ligipääs, sest toitu tuleb lisamas käia üsna sageli ja kõrgele puu otsa või majast kaugele on endal tülikas minna.
2. Avatud koht, kus lindudel on võimalik vaenlast varakult märgata ja vajaduse korral mitmes suunas põgeneda. Hästi ei sobi varjualused ega mitmest küljest kinnised kohad.
3. Toitmiskoha läheduses võiks olla mõni puu või põõsas, kus linnud saaksid vajaduse korral varjuda või oma söömisjärjekorda oodata.
4. Jälgi, et ei oleks vaba juurdepääsu kassidel ja koertel.
5. Piisab ühest toitmiskohast, lisaks võib rippuda mõni pekitükk või söödapall. Tegemist on ikkagi lisatoimisega ja lindudel peab säilima ka oskus ise toitu otsida.

Toitu võib lindudele ka lihtsalt maapinnale panna või kasutada selleks kõvemat ja maast pisut kõrgemal asuvat alust. Suuremad linnud ja ka näiteks varblased nokivad maast toitu hea meelega. Selline toiduplat kipub aga kiiresti lund täis tuiskama ning sellele on hea ligipääs ka kassidel ja koertel.

Toidumaja, sööturit ja toiduplati tuleb aeg-ajalt puhastada, sest väljaheited, suled jm kannavad mitmesuguseid haigusi, mis võivad põhjustada lindude nakatumist ja isegi hukkumist. Soojal ajal välja pandud toit kipub vahel roiskuma või hallitama, see tuleb kindlasti välja vahetada. Toitmisalus tuleks aeg-ajalt puhtaks pühkida või seda veega pesta, keemilisi vahendeid ei soovitata selleks kasutada. Kuigi lindude kantavad haigused enamasti inimesele ei nakka, kasuta puhastamisel siiski kindaid ja pese pärast käsi.

KUTSUMATA KÜLALISED

Sageli avastavad toidulaua tuvid, varesed või teised suuremad linnud, kes hõivavad kogu aluse ega lase väiksemaid ligi või söövad toidu lihtsalt ära. Need linnud meil enamasti lisatoitmist ei vaja. Nende eemalhoidmiseks võid proovida teha toidumaja lennuava kitsamaks või kitsa servaga, kuhu suuremad linnud istuma ei mahu.

Suurim lindude vaenlane on aga teadagi kass. Oma kassi puhul on kõige lihtsam ja odavam lahendus riputada talle kaela kelluke, nii et linnud teda kaugelt kuulevad. Toidumaja või toidupala tuleb aga asetada nii kõrgele, et loom selleni ei ulatu. Posti otsa paigaldatavale toidumajale võib ümber jala kinnitada allapoole avaneva plekist või plastist koonuse, mis ei lase kassil mööda seda üles ronida.

TOITMISE AEG JA TOIDU KOGUS

Söötmist võiks alustada siis, kui päevane külm on kestnud juba mitu nädalat. Esialgu võib piirduda väiksemate kogustega. Alustada ei tohiks liiga vara, sest see meelitab meile jääma neidki linnuliike ja linde, kes peaksid lõunamaale lendama.

Kui lindude toitmist juba alustada, siis tuleb seda jätkata kevadeni, mil nende loomulik toit jälle kättesaadavaks muutub. Eriti halb on see, kui katkestate toitmise järsku lumerohkkel ja külmal talveajal. Soojemal ajal saavad linnud ka ilma lisatoiduta hakkama. Samuti on neile lisatoit tähtis suure sula või sooja järel, kui tuleb äkiline külm.

Süüa võib lindudele panna nii kord päevas kui ka mitu korda, olenevalt enda võimalustest. Tee seda aga iga päev enam-vähem ühel ja samal ajal. Linnud õpivad kiiresti ja kogunevad siis juba toitmise ajaks. Nii ei jää toit asjatult seisma ega mattu lume alla. Igapäevase toidu-

portsu suurus ei ole oluline. Kõige tähtsam on, et see oleks enam-vähem ühesugune, kas või väike pihutäis.

Kui tekib soov toitmine lõpetada, siis tuleb toidukoguseid mõne nädala jooksul lihtsalt tasapisi vähendada. Esimese kevadise sulaga ei maksa toitmist kohe lõpetada, samuti tuleks valmis olla uuesti alustama, kui külm või lumi peaksid naasma. Lindude toitmine tuleb lõpetada hiljemalt aprillis.

TOIDUVALIK

Igal linnuliigil on oma lemmiktoidud, kuid isegi samale linnule võib ühel päeval maitseada üks, teisel päeval teine toit. Kui soovite oma aias näha paljusid liike, peab ka toit olema mitmekesine. Kõige kindlamaks valikuks on pekk ja päevalilleseemned, mis meeldivad paljudele liikidele. Toiduvalikuga katsetamisel ei maksa fantaasial siiski liialt lennata lasta ja oluline on silmas pidada kahte asja. Esiteks, vett sisaldav toit külmub läbi ja muutub lindudele kättesaamatuks ning rikneb soojaga kiiresti. Teiseks, toit peab olema maitsestatamata. Eriti sobimatud on soolased ja vürtsikad toidud, sh ka leib. Loomulikult ei tohi lindudele anda riknenud toitu ja tuleb jälgida, et väljapandu püsiks värskena.

PEKK JA RASV

Kõige klassikalise talvine linnutoit on muidugi pekk, mis on energiarikas ja meelepärane kõhutäide paljudele talvelindudele, eriti kõigile tihastele, puukoristajale ja rähnidele. Seda on lihtne välja panna ja sellest jätkub tükiks ajaks. Teine tuntud linnutoit on rasv. Lindudele meeldib energiarikam searasv. Seda saab pakkuda nn tihasekellana või lihtsalt alusele kinnitatud topsiga. Kui pekk

kipub kõvaks külmuma, siis rasva on lindudel ka suurema külmaga hea nokkida. Toiduks sobib ka sulatatud ploomirasv, kuid sünteetilist rasva ei maksa lindudele anda.

SEEMNED, PÄHKLID JA TERAVILI

Peaaegu kõigile lindudele on meelepäraseks toiduks kõikvõimalikud seemned. Neist kõige tuntumad on päevalilloseemned ehk sihvkad, mis meeldivad enamikule talvistest lindudest. Kuna kõik väiksemad linnud koorivad seemned enne söömist ära, võiksid need olla õhukese koorega. Ka kõrviitsa-, õuna-, seederänni-, rapsi- jm seemned on lindudele maitsvaks suupisteks. Eriliseks maiuspalaks pidavat aga olema linaseemned või kupardegaga linapeod.

Lindudele maitsevad ka igasugused pähklid, kõige paremini maapähklid ehk arahhiisid. Need võiks üles riputada võrguga või kasutada sööturit. Muidugi ei tohi lindudele anda soolapähkleid. Tugeva nokaga seemnetoidulised linnud, nagu rohevint, talvike või varblased, söövad parema puuduses ka teravilja. Sobivaks toiduks on näiteks kaerahelbed, hirss, tangud, tatar ja mais, välja võib riputada ka kaeravihud. Külmutamiseks võib kuivtoitu immutada toiduõliga.

MUU TOIT

Talvistele aialindudele sobivad ka poes müüdavad puurilindudele mõeldud segud, samuti näiteks mage sai, pudiks tehtud keedumuna ja isegi magedam juust. Tõeliseks maiuspalaks on aga rasvane hakkliha. Rästastele ja teistele suurematele lindudele meeldivad pehmemad köögiviljad, näiteks keedetud kartulid. Maitsevad on ka õunad (sealhulgas paradiisiõunad), mida võiks sügisel lindudele puu otsa ja puu alla jätta.

Hallpea-rähn

Kodutuvi

Roherähn

Väike-kirjurähn

Suur-kirjurähn

Siidisaba

Puukoristaja

♂

Musträstas

♀

Sinitihane

Rasvatihane

Põhjatihane

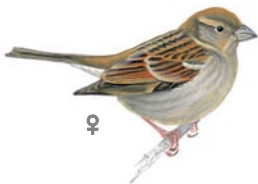
Tutt-tihane

Salutihane

Koduvarblane

Põldvarblane

Leevike

Rohevint

Talvike

Siisike

Hakk

Pasknäär

Hallvares

Harakas

Raudkull

Hallögija

Iga aasta jaanuari viimasel nädalavahetusel toimub Eestis **SUUR TALVINE AIALINNUVAATLUS**. Osalemiseks tuleb ühel neist päevadest enda valitud tunni jooksul toidumaja juures või koduaias lindude tegevust jälgida ning kirja panna iga liigi suurim korraga kohatud isendite arv. Üritust korraldatakse alates 2010. aastast. Aialinnuvaatlusel kogutud andmeid kasutatakse meie talviste lindude käekäigu jälgimiseks. Vaata lähemalt www.eoy.ee/talv.

TALVINE AIALINNUVAATLUS

Edasijõudnud linnuhuvilised on oodatud osalema **TALVISEL MAISMAALINDUDE LOENDUSEL**. Selleks tuleb valida endale umbes 10 km pikkune rada, talve jooksul see kolm korda läbi jalutada ja kirja panna kõik kohatud linnud. Seda loendust tehakse Eestis alates 1987. a ja selle tulemuste põhjal hinnatakse meie talviste maismaalindude arvukust ja selle muutusi. Vaata lähemalt www.eoy.ee > Osale.

Talvistest aialindudest, nende toitmisest ja käitumisest saad pikemalt lugeda Eesti Ornitoloogiaühingu ja kirjastuse Menu koostöös ilmunud raamatust „**LINNU-ELU AABITS. TALVISED AIALINNUD**“. Ostes trükiseid EOÜst, toetad Eesti linnukaitset.

